

O'QUVCHILAR OG'ZAKI NUTQ MADANIYATINI
SHAKLLANTIRISHDA ALGORITMIK MASHQLARDAN
FOYDALANISHNING METODIK JIHATLARI

Shermetova Nargiza Kamoladdin qizi

nargizashermetova5@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur maqolada og'zaki nutq va nutq madaniyati tushunchalarining mazmun-mohiyati, ularni boshlang'ich sinflarda shakllantirishning o'ziga xos jihatlari hamda bu jarayonda algoritmik mashqlardan foydalanishning metodik asoslari haqida so'z yuritiladi.

Kalit so'zlar: boshlang'ich ta'lim, og'zaki nutq, nutq madaniyati, algoritmik mashq, mantiqiy bog'lanish, adabiy nutq me'yorlari, nutqiy faoliyat.

Аннотация. В данной статье рассматривается сущность понятий устной речи и речевой культуры, специфические аспекты их формирования в начальных классах, а также методические основы использования алгоритмических упражнений в этом процессе.

Ключевые слова: начальное образование, устная речь, речевая культура, алгоритмическое упражнение, логическая связь, литературные речевые нормы, речевая деятельность.

Abstract. This article discusses the essence of the concepts of oral speech and speech culture, the specific aspects of their formation in primary grades, and the methodological foundations of using algorithmic exercises in this process.

Key words: primary education, oral speech, speech culture, algorithmic exercise, logical connection, literary speech norms, speech activity.

Boshlang'ich ta'lim bosqichi o'quvchi shaxsining nutqiy, intellektual va kommunikativ rivojlanishida muhim o'rin tutadi. Aynan shu davrda og'zaki nutqning to'g'ri, ravon, izchil va madaniyatli shakllanishi keyingi ta'lim bosqichlari uchun mustahkam poydevor bo'lib xizmat qiladi. Ona tili darslarida og'zaki nutqni rivojlantirishga yo'naltirilgan zamonaviy metod va vositalardan foydalanish,

xususan, algoritmik mashqlar asosida tashkil etilgan ta'lim jarayoni o'quvchilarning nutqiy faolligini oshirish, fikrini mantiqiy ifodalash ko'nikmalarini shakllantirishda samarali hisoblanadi.

Og'zaki nutq — bu insonning o'z fikrini tovushli til vositalari orqali ifodalash jarayoni bo'lib, u bevosita muloqot ehtiyojlarini qondirishga xizmat qiladi. Og'zaki nutq jarayonida so'zlovchi shaxs grammatik jihatdan to'g'ri, mazmunan aniq, ohang va talaffuzga rioya qilgan holda fikr bildirishi talab etiladi.

Nutq madaniyati esa og'zaki va yozma nutqning adabiy til me'yorlariga mos, mantiqan izchil, usluban ravon va kommunikativ jihatdan samarali bo'lishini ta'minlaydigan ko'nikmalar majmuasidir. Boshlang'ich sinf o'quvchilarida nutq madaniyatini shakllantirish quyidagi tarkibiy jihatlarni qamrab oladi:

- * to'g'ri talaffuz va orfoepik me'yorlarga rioya qilish;
- * so'z boyligini izchil kengaytirish;
- * gap va matnni mantiqiy ketma-ketlikda tuza olish;
- * fikrni aniq, lo'nda va tushunarli ifodalash.

Boshlang'ich sinf o'quvchilari nutqining rivojlanishi ularning yosh, psixologik va kognitiv xususiyatlari bilan chambarchas bog'liq. Ushbu bosqichda o'quvchilar:

- * tayanch so'zlar va ko'rgazmali vositalarga tayanib gapiradi;
- * ketma-ketlik va mantiqiy bog'lanishlarni o'rganishga ehtiyoj sezadi;
- * takrorlash, namunaga qarab ishlash orqali tezroq o'zlashtiradi.

Shu bois og'zaki nutqni rivojlantirish jarayonida mashqlar tizimli, bosqichma-bosqich va aniq yo'riqnomalar asosida tashkil etilishi zarur. Ana shunday yondashuvlardan biri algoritmik mashqlardan foydalanishdir.

Algoritmik mashqlar bu o'quvchining muayyan nutqiy faoliyatni aniq ketma-ketlik asosida bajarishini ta'minlovchi, bosqichlari oldindan belgilangan topshiriqlar tizimidir. Bunday mashqlar o'quvchiga: 1) vazifani anglash; 2) bajarish bosqichlarini aniqlash; 3) har bir bosqichni izchil amalga oshirish; 4) yakuniy xulosaga kelish imkonini beradi.

Algoritmik mashqlar boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun qulay bo'lib, ular nutqiy faoliyatni ongli ravishda tashkil etishga yordam beradi hamda nutqiy xatolarning oldini olishga xizmat qiladi.

Boshlang'ich ona tili darslarida algoritmik mashqlar quyidagi yo'nalishlarda samarali qo'llanilishi mumkin:

1. Gap tuzishga oid algoritmik mashqlar. Masalan:

1-bosqich: rasmni diqqat bilan kuzatish;

2-bosqich: asosiy predmetni aniqlash;

3-bosqich: harakatni ifodalovchi so'zni tanlash;

4-bosqich: gapni to'liq shakllantirish.

Bu mashq o'quvchilarda gap qurish ketma-ketligini ongli ravishda o'zlashtirishga yordam beradi.

2. Matn tuzishga yo'naltirilgan algoritmik mashqlar. Masalan:

* mavzuni aniqlash;

* asosiy fikrni belgilash;

* voqealarni ketma-ket joylashtirish;

* xulosa chiqarish.

Ushbu mashqlar o'quvchilarning og'zaki hikoya qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi.

3. Dialogik nutqni rivojlantiruvchi mashqlar

Algoritm asosida savol berish va javob qaytarish o'quvchining muloqot madaniyatini oshiradi:

* savolni tushunish;

* javob mazmunini rejalashtirish;

* grammatik jihatdan to'g'ri ifodalash.

Algoritmik mashqlarning og'zaki nutq madaniyatini shakllantirishdagi o'rni katta. Zero, algoritmik mashqlar:

* nutqning mantiqiy izchilligini ta'minlaydi;

* o'quvchilarda mustaqil fikrlashni rivojlantiradi;

* og'zaki nutqda adabiy me'yorlarga rioya qilishga o'rgatadi;

* nutqiy faoliyatni ongli va boshqariladigan jarayonga aylantiradi.

Natijada o'quvchilarning og'zaki nutqi ravon, izchil va kommunikativ jihatdan samarali shakllanadi. Bunda quyidagi metodik tavsiyalarga e'tibor qaratish zarur. Xususan, boshlang'ich sinflarda algoritmik mashqlardan foydalanishda:

* mashqlar yosh va sinf darajasiga mos bo'lishi;

- * ko'rgazmali vositalar bilan boyitilishi;
- * oddiydan murakkabga tamoyiliga amal qilinishi;
- * jamoaviy va individual ish shakllari uyg'unlashtirilishi lozim.

Shuningdek, o'qituvchi har bir algoritmik mashqni og'zaki tushuntirib, namunalar asosida ko'rsatib berishi muhimdir.

Xulosa qilib aytganda, boshlang'ich sinf o'quvchilarida og'zaki nutq madaniyatini shakllantirishda algoritmik mashqlar muhim metodik vosita hisoblanadi. Ular o'quvchilarning nutqiy faoliyatini izchil tashkil etish, mantiqiy fikrlashni rivojlantirish va adabiy nutq me'yorlarini ongli o'zlashtirishga xizmat qiladi. Ona tili darslarida algoritmik mashqlarni tizimli qo'llash o'quvchilarning nutq madaniyatini samarali rivojlantirish imkonini beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Yo'ldoshev J.G'., Usmonov S.A. Pedagogik texnologiyalar asoslari. – Toshkent: O'qituvchi, 2012.
2. Hamroyev G'. Ona tili ta'limida nutqni rivojlantirish metodikasi. – Toshkent, 2016.
3. Ziyodova T. Boshlang'ich sinflarda nutq o'stirish texnologiyalari. – Toshkent, 2019.
4. Qosimova K., Matchonov S. Boshlang'ich sinflarda ona tili o'qitish metodikasi. – Toshkent: Noshir, 2020.